لستەر فرانك وۆرد

زانستە کۆمەڵایەتییەکان و سەرلەنوێ بونیادنانەوەی کۆمەڵگا

هاری ئالمەر بارنز
وەرگێڕانی: ئەڤین ئیبراهیم

یەکەم:

"وۆرد" و سیما گشتییەکانی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی

لە نێوان کۆمەڵناسە ئەمریکییەکاندا، لستەر وۆردL W ARD "١٨٤٣-١٩١٣"بە یەکەمین زانا دادەنرێت کە نموونەیەکی گشتگیرو ڕێکوپێکی بۆ کۆمەڵناسی پێشکەش کردووە، وێڕای ئەوەی یەکێك بووە لە پێشەنگانی ئەو زانایانەی لە بواری کۆمەڵناسیی ڕێکخستندا کاریان دەکرد، دەربارەی کتێبەکەشی:" کۆمەڵناسیی داینامیکی"کە لە ساڵی١٨٨٣ چاپ کرا، ئەوا گەلێك ڕەخنەگر، بە توحفەیەکی ئەدەبیی نایابیان لەقەڵەمداوە، ئەمانەو وتارگەلێکی لە گۆڤارە زانستییە باوەڕپێکراوەکان بڵاوبووەتەوە. کتێبەکەی دەربارەی کۆمەڵناسیی ڕێکخستن لە شەش بەرگی گەورە پێکهاتووە(١).

لە داهاتووشدا جۆری هەڵسەنگاندنی پێگەی "وۆرد" لە مێژووی کۆمەڵناسیدا هەرچۆنێك بێت، ئەوا بە دڵنیاییەوە، جگە لەو هیچ کەسێکی دیکە نییە ئەم زانستەی بە رادەی مەعریفەی زانستیی"وۆرد" وەرگرتبێت. دەکرێ هەندێك پێیان وابێ فەلسەفەی "سپنسەر"یش مەعریفەیەکی زانستی فراوانی تێدایە، بەڵام بە هەموو پێوەرەکان، مەعریفەی زانستیی "وۆرد" لەوەی لای سپنسەر هەیە، باڵاترە.

"وۆرد"لای دەوڵەت پسپۆڕێکی زانستی بوو لە بواری رووەکناسی"Palenobotany"دا کاری دەکرد، بەڵام لای ئەو گرنگی ئەم بوارە، بە بەراورد لەگەڵ کۆمەڵناسیدا، بە پلەدوو دەهات(٢). وێڕای ئەمەش، ئەم بوارە بە ڕادەیەك کاریگەری لەسەر "وۆرد" هەبوو، کە بەوپەڕی شارەزاییەوە هەندێك زاراوەی زانستی لە کۆمەڵناسیدا بەکار بهێنێت، تەنانەت هەندێك لە زاراوەکانی گەیشتنە ناو هزری کۆمەڵناسی کلاسیکی....ئێستاش هەوڵدەدەین بەشدارییەکانی ئەو لە بواری کۆمەڵناسیدا نیشاندەین.

"وۆرد" رای خۆی دەربارەی کۆمەڵناسی دەردەبڕێت، دەڵێ:دەسکەوتە مرۆییەکان بابەتی سەرەکیی کۆمەڵناسین. خودی مرۆڤ نەك وەکو ئەوەی کە خۆی هەیە، بەڵکو وەکو ئەوەی کە دەیکات، ئەو بونیاد نیە بەڵکو وەزیفەیە(٣). لە کاتێکدا پێشەنگانی کۆمەڵناسی گرنگیان بە توێژینەوەی بونیادی کۆمەڵایەتی دەدا، "وۆرد" بیری لە داهێنانی زانستێکی نوێ دەکردەوە. کۆمەڵناسی دابەشی دوو بەش کرد: بەشی تیۆری و بەشی پڕاکتیکی. بەشە تیۆرییەکەی لە هەوڵی دامەزراندنی پڕەنسیپە زانستییەکانی زانستەکە دایەو، هەرچی بەشە پڕاکتیکییەکەیە، ئەوا لە پەرەسەندنی ژیانی کۆمەڵایەتیدا، پشت بەکۆمەڵناسی تیۆری دەبەستێت(٤).

"وۆرد"کۆمەڵناسی رێکخستنی دابەشی دوو بەش کرد: بەشێك گرنگی بە بنچینەی پێکهاتە مرۆییەکان"الاصل التکوینی الانسانی"دەدات، بەشەکەی دیکەش گرنگی بە مەبەستو ئامانج دەدات، بەشی یەکەم تایبەتمەندە بە پەرەسەندنە خۆڕسکییەکانی بونیادو وەزیفە کۆمەڵایەتییەکاندا، کەچی بەشی دووەم لەگەڵ پەرەسەندنی وشیاری و هەستە زانینەکانی لە ناو کۆمەڵگادا، مامەڵە دەکات. بەشدارییەکانی وۆرد کە تایبەتن بە بەشی یەکەمی دابەش کردنەکەی، تەنیا بریتییە لە بەکارهێنانی هەندێك چەمكو زاراوەی

زانستی، وەکو:گەشەی وەهمی یان درۆزنانە، یاسای ئابووری، وەزیفە، بنەچەی بایۆلۆژیی عەقڵ، ستاتیکاو داینامیکای کۆمەڵایەتی، هەروەها پۆلێنکردنی هێزە کۆمەڵایەتییەکان.

بنەڕەتی پەرەسەندن و سروشتی کۆمەڵگا واقیعی نین. لەمەیان، مەبەستی "وۆرد"ئەوەیە کە ئەم جۆرە پەرەسەندنە لە هەندێك رووەك و دەوەندا بەدیدەکرێت، کاتێك کە قەد یان لقێکی رووەکەکە، لە قۆناغێکی گەشەسەندنی دیاریکراودا، چلێکی نوێ دەردەکات، ئەمیش دوای قۆناغێکی دیاریکراوی گەشەسەندن، دەبێتە قەدێکی نوێ و.....هتد."سمنەر" پرەنسیپی (سێنتسی داهێنەر– Creative synthesis)کە لە دەروونزانی ئەڵمانی"ولیلهەم فۆندت"ی W. Wundt وەرگرتووە، شیدەکاتەوە(٥) بەوەی هەموو سێنتسێکی نوێ هەمان ئەو توخمانەی تێدا نییە کە لە بنەڕەتدا پێکیان هێناوە. چونکە هەموو سێنتسێك لە سروشتدا لە سێنتسی کیمیایی دەچێت، کە خۆی لە خۆیدا توخمی نوێ دەێنێتە کایەوە. ئەم بەشدارییانە بە گرنگترین کارەکانی "سمنەر" دادەنرێن لە کۆمەڵناسیدا. هەروەها دەربارەی تێگەیشتنی ئەو بۆ هاوکاریکردن، کە ئەم وشەیە لە رووەکناسی و دیالیکتیکی هیگڵ وەرگیراوە، بەوە پێناسەی دەکا کە کارێکی ئۆرگانی هاوبەش و رێکخراوە، هەموو هێزە دژیەکەکانی ناو سروشتی تێدایە(٦). ئەمیش یەکێکە لەو چەمکە بنەڕەتییانەی تیۆرییەکەی لە بارەی پەرەسەندنی خۆڕسکی کۆمەڵگاوە دیاریدەکات. دەربارەی یاسای ئابووریش، بەو پێیەی کە یاسای سەرەکیی میکانیکای کۆمەڵایەتییە، بەو رەوتە وەسفی دەکات، کە هێزە سروشتییەکان هەیانە بۆ ئەوەی بە یەك نەزم و بە کەمترین بەرگری یاخود سەرنج راکێشان، کار بکەن(٧) بەمەیش دەبینین، کە لەم لایەنەدا رایەکانی "سمنەر"وسپێنسەر" دەبارەی پرەنسیپی بزاوتن و تیۆرییەکەی، تا رادەیەکی بەرچاو چوون یەکن.

سیفەتەکانی جەسارەت و باوەڕبەخۆبوون وایان لە "وۆرد" کرد، وەسفی ژیان و بنەما بایۆلۆژییەکانی عەقڵ بکات. ئەو پێی وابووە کە لە بنەچەدا ژیان لە پرۆسەیەکی بایۆلۆژی –Zoism–پەیدا بووە، ئەمیش سێنتیسێکی قەشەنگەو باڵاترین شێوەی خەسڵەتە ناسراوە کیمیاییەکانی هەیە(٨). هەروەها جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە عەقڵیش بەرهەمی هەمان پرۆسەی بایۆلۆژییە کە، بەوە جیا دەکرێتەوە کە توانایەکی لە رادەبەدەری هەیە بۆ جیاکردنەوەی ئازار و بەختیاری کە ژینگە سەرچاوەیانە(٩).

هەست و ئارەزوو، هێزە داینامێکییەکانی عەقڵن. وەلێ ژیری، بەو پێیەی بەرهەمی عەقڵە،توانستی ئاراستەکردنە(١٠).

وۆرد جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کەجیاکاری نێوان ستاتیکاو داینامیکای کۆمەڵایەتیو، سروشتی هەریەکێکیان بەجیا، گرنگترین بەشدارییە تیۆرییەکانیەتی. ستاتیکای کۆمەڵایەتی بایەخ دەدات بە چەمکی یەکسانیو چەسپاندنی سیستەمی کۆمەڵایەتی، واتە بونیادی پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکان(١١). پەرەپێدانی سیستەمی کۆمەڵایەتیش بە هەوڵ و کۆشش لە پێناوی چەسپاندنی بونیاد دادەنێت، نەك لە پێناوی بوون. چونکە باشترین و ئایدیایی ترین بونیاد ئەوەیە کە توانای مانەوە و بەردەوامبوونی تێدا هەیە. هەروەها لە ڕێی گەشەسەندن و پەرەسەندنی بونیادی کۆمەڵایەتییەوە، هاوکاریکردن بەرجەستە دەبێت، کە ئەمەیش بە گرنگترین پرەنسیپی ئەو کۆڵەگانەیە کە یارمەتی مانەوەی بونیادەکە دەدەن. چونکە هاوکاریکردن ئەو هێزەیە کە پارێزگاری لە بونیادەکە دەکات و دامەزراوەکانی دیاری دەکات. بەهۆی ئەم پرەنسیپەوە فاکتەرە دژەکانی ناو سروشت بەم نەسەقە، یەکدەگرن: پێکدادان" التصادم"،ململانێ، شەڕانگێزی، بەرهەڵستکاری، دژیەکی، رکابەری، کارلێکردن، هاوکاریکردن، ڕێکخستن.

بەو پێیەی کە هاوکاریکردن یەکێکە لە پرۆسەکانی پەرەسەندنی سیستەمی کۆمەڵایەتی، دوای ئەو قۆناغە بەرجەستە دەبێت کە "وۆرد" ناوی ناوە جیابوونەوەی کۆمەڵایەتی، ئەم پرۆسەیەش تا رادەیەکی زۆر لەوە دەچێت کە لە زانستە کیمیاییەکاندا پێیدەوترێت، پرۆسەی پیتاندن. پرۆسەی هاوکاریکردن بە هۆی پەیوەندی و تێکەڵاوبوون و لێکچوون لە نێوان گرووپە کۆمەڵایەتییە جیاجیاکاندا دەچەسپێت."وۆرد" پێی وایە کە هەموو ئەو قۆناغانەی پێشتر باسمانکردن دەبێتە هۆی دامەزراندنی دەوڵەتی هارمۆنی. هەروەها لێرەدا "وۆرد" لەگەڵ تیۆرییەکەی"راتزنهۆفەر—Ratzenhofer—و جمبلۆفیچ—Gumplowicz— کۆکە کە پەیوەندیدارە بە خەباتی گەلان و کۆمەڵە کۆمەڵایەتییەکانەوە، بەو پێیەی کە خەبات فاکتەری سەرەکییە بۆ دامەزراندنی دەوڵەت. هەرچی داینامیکای کۆمەڵایەتییە ئەوا

بایەخ دەدات بە پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی ، یان ئەو گۆڕانکارییانەی کە لە بونیادی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگادا روو دەدەن(١٢). داینامیکای کۆمەڵایەتی سێ پرەنسیپی سەرەکی بە خۆوە دەگرێت: جیاوازی لە کۆشش، داهێنان, هەروەها حەز یان ئارەزوو. جیاوازی لە کۆشش لە ناو کەلتوورە جیاوازەکانی یەك کۆمەڵگادا دەردەکەوێ کە بەرهەمی لێکچوون و تێکەڵاوبوونە. چونکە پێشکەوتن بەهۆی تێکەڵاوبوونی توخمەکانی دیکەوە دێتە کایەوە. داهێنان بۆ دەوڵەمەندبوونی سروشت دەگەڕێتەوە. ئارەزووش ئەو کۆششە کۆمەڵایەتییەیە کە لە هەموو دەسکەوتەکانەوە لەدایك دەبێت و ئەم دەسکەوتانەش دەبنە تێرکردنی ئارەزوو، ژیان دۆستی، گونجان لەگەڵ ژینگەدا.

"وۆرد" هێزە کۆمەڵایەتییەکان لە چوارچێوەی پاراستنی پەرەسەندنی چلۆنایەتیدا پۆلین دەکات(١٣). بە هۆی گەڕانی بە دوای هێزە کاریگەرەکانی پەرەسەندندا گەیشتە تیۆرییە بەناوبانگەکەی دەربارەی سەروەری ئافرەتGynecocracy، کە تیایدا جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە مێینە بنچینەی دروستبوونی مرۆڤە لە گەردووندا، بایەخێکی یەکجار زۆری هەبوو بەر لەوەی فشارگەلی کۆمەڵایەتی بەسەردا بسەپێنرێت، بە تایبەتی دوای ئەوەی کە پیاو پەیوەندی خۆی بە منداڵەوە زانی(١٤).

لەو کاتەی کە "وۆرد" هێزە کۆمەڵایەتییەکانی ناساندووە، چەند گریمانەو پێشنیارێکی سەرەکی داناوە، تێیاندا جەخت لەسەر گرنگی کۆنترۆڵکردنی ئەم وزەیە دەکات لە پێناوی پەرەسەندندا. ئەو پێی وایە دوو رێگا بۆ کۆنترۆڵ هەیە: نەستە کۆنترۆڵکردن لە لایەن سروشتەوە، کە لە هەناوی بنەچەی دروستبووندایەو، هەستە ئاراستەکردن یان پەی پێبردنی عەقڵی(١٥). ئەمەی دووەمیان لە نەستە کۆنترۆڵی سروشت، سەرکەوتووترە. چونکە هەندێجار سروشت زیادەڕۆیی دەکات لەوەدا کە بڕێکی یەکجار زۆر کەرەستەی سەرەتایی دەبەخشێت بە مرۆڤو، لێی دەگەڕێ لە رێی هەڵبژاردنی سروشتییەوە پەرەیان پێبدات، ئینجا عەقڵ بەرەو کارهەڵسورێنەری و گونجاندنی ئامرازەکان لە پێناوی ئامانجەکاندا دەکارێ.

کۆنترۆڵکردنی هێزە سروشتییەکان کە دەبێتە هۆی پەرەسەندنی دەوڵەت، گرنگترین هەنگاوە کە مرۆڤ یان گشت کۆمەڵگا ناویەتی(١٦). بەهەر حاڵ دەوڵەت ئەو

ئامرازە گرنگەیە کە ئیرادەگەرییانە پرۆسە کۆمەلایەتییەکان کۆنترۆڵ دەکات، چونکە کۆمەڵگا ئەم پرۆسەی پێناکرێت تا نەگاتە ئاستێکی مەعریفی گونجاو دەربارەی ئەو ژینگەیەی تێدایە-سروشت-و چۆنێتی بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی پرۆسە کۆمەڵایەتییەکان. بەو پێیە بڕیاردان لەسەر سیستمێکی فێرکاری کە مەعریفە بڵاو بکاتەوە، بەمەرجێکی گرنگ دادەنرێت بۆ پەرەسەندن لە شێوە ئایدیاییەکەیدا(١٧).

دەکرێ بە کورتی بڵێین، بەشدارییەکانی"وۆرد" لە کۆمەڵناسیدا، لەوێوەیە کە ئەو لە زانینی پەیوەندی نێوان گەردوون و پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی زانیوەو، تیۆرییەکیشی هەبووە دەربارەی بەرزبوونەوەی وشیارە هەست بەسەر نەستەوەو، ڕۆڵی لە کۆنترۆڵکردنی پرۆسە کۆمەڵایەتییەکاندا. دەرککردنی ئەو بە سروشتی گەردوون و عەقڵ یارمەتییان داوە کە لەم بوارەدا لە کۆمەڵناسەکانی دیکە سەرکەوتووتربێت(١٨). پرۆفیسۆر جیدنجزGiddingz کورتەیەکی ڕوون بۆ ئەم لایەنەی ڕایەکانی "وۆرد" پێشکەشدەکات:

"...لە هەموو کارەکانی "وۆرد"دا کۆمەڵگای مرۆیی تەوەری سەرەکییە کە هەموو توێژینەوەو گفتوگۆکانی پێی لەسەر دادەگرن. ئەو کۆمەڵگایە کە ئێمە بەشێکین لێی و تێدا دەژین و پەی بە هەموو بونیادو کۆڵەگەکانی دەبەین، بەرهەمی نەستە هێزەکان نییە، بەڵکو بە پێی یاسای گەردوونەوە هاتووەتە کایەوە، ئەمە بۆ عەقڵی مرۆڤیش ڕاستە کە پڕە لە مەعریفەو دەتوانێ ژینگەی کۆمەڵایەتی بگونجێنێت، بە هۆی بەهرە هزرییەکانیشیەوە، ئەم زەینە توانستەی گۆڕی بۆ ئامرازی وەدیهێنانی ئیرادەو ئارەزووەکانی مرۆڤ. هەروەها بە حیکمەتی عەقڵو بە پەنابردن بۆ مەعریفەی زانستی کە خۆی لە خۆیدا بەرهەمی خودی توانستەکانیەتی، مرۆڤ توانی توانستە عەقڵییەکانی خۆی بەکار بێنێت. نابێت فێرکردن تەنیا لە کەوی و ماڵیکردنی عەقڵدا قەتیس بکرێت، بەڵکو دەبێت هەمیشە مەعریفەی زانستی بە عەقڵ ببەخشرێت، عەقڵیش ئەو مەعرفەیەی بۆ دەسکەوتی مادی و مەعنەوی لە بەرژەوەندی مرۆڤایەتیدا، وەردەگێڕێ. ئەم هزرە مەزنە کە "وۆرد" پێی گەیشت، هزرێکی پڕشنگدار بوو، پێویستی بە شیکاری

و راڤەکردن نییە، هەر عەقلێکی مرۆیی لە لاپەڕەکانی قووڵبووبێتەوە، سوودی لێوەرگرتووە، هزرێکە هیچ نووسەرێکی کۆن یان نوێ نەیوێراوە هزری وا بدات، هەمیشە جێگیرو بەهێز دەمێنێتەوەو، بەشدارییەکە لە کۆمەڵناسیدا، هاوتای نییە(١٩).

دووەم:

بەشدارییە نەوعییەکانی لە تیۆریی سیاسیو کۆمەڵایەتیدا

١- پەیوەندی کۆمەڵناسی بە زانستە سیاسییەکانی دیکەوە:

ئەو چەمکەی"وۆرد" دەربارەی پەیوەندی نێوان کۆمەڵناسیو زانستە سیاسییەکان دروستی کردووە، لە میانەی پەیوەندی گشتی نێوان کۆمەڵناسیو هەندێ لە زانستە کۆمەڵایەتییە تایبەتەکانی دیکەوە، روونە. زانستە کۆمەڵایەتییە تایبەتەکان زەمینە و داتای پێویست وەکو بنەمایەکی پتەو بۆ تیۆرییەکانی کۆمەڵناسی دابیندەکەن. زانستە سیاسییەکان، یەکێکە لەو زانستانەی لە چارەسەرکردنی گرفتە سیاسییەکاندا، سوودیان بۆ کۆمەڵناسی هەبووە. ئەم دەقە تێڕوانینی "وۆرد" دەربارەی پەیوەندی نێوان کۆمەڵناسی و زانستە کۆمەڵایەتییە تایبەتەکان، روون‌دەکاتەوە:

....لەوانەیە بەس نەبێت کە بڵێین، ئەم زانستانە-زانستە کۆمەڵایەتییە تایبەتەکان- تێکەڵەی کۆی زانستەکانی دیکەن، بۆیە ئەو بەرهەمی بنچینەکەیە، یان بنچینەی زانستەکانە. زانستە کۆمەڵایەتییە تایبەتەکان، کۆی ئەو یەکانەن کە بە شێوەیەکی ئۆرگانی پێکەوەلکاون و، ئەوەیان پێکهێناوە کە پێدەوترێت کۆمەڵناسی، بەڵام ئەم زانستانە بەهۆی ئەم پێکەوە لکانە، خۆییتیو سەربەخۆییان لەدەستدەدن، وەکو ئەوەی لە ناو توخمە کیمیاییەکاندا روو دەدات، بەڵام، دەرهاوێشتەکانیان لە هەموو بارودۆخێکدا چوونیەك نین، وەکو توخمە کیمیاییەکانن. ئەمە راستیی زانستە لێکدراوەکانە(العلوم المرکبە)، بەڵام کۆمەڵناسی لە پێشەوەی ئەم زنجیرە زانستانەیەو،

بە هۆی مامەڵەکردنی بابەتیانەی لەگەڵ رووداوەکاندا، لە هەموویان بەپیت واقیعبین تره، هەروەها زیادەڕۆیی ناکەین ئەگەر بڵێین کۆمەڵناسی زانستی زانستەکانە.

ب– پێناسە گشتییەکان و چەمکەکان

ئەگەر دەربڕینەکەمان راست بێت، جیاکردنەوەی "وۆرد" لە نێوان ئەم زاراوانە: کۆمەڵگا، دەوڵەت، حکوومەت، نەتەوە، جیاکاردنەویەکی نادیارو نادروستە، ئاشکرایە کۆششێکی ئەوتۆی نەکردووە بۆ دیاریکردنی چەمکە زانستە سیاسییەکان، هیچ چەمکێکیشی لەوانەی سەرەوە بە شێوەیەکی چەسپاو لەریتمێکی کامڵدا بەکارنەهێناوە، یاخود پێناسەیەکی قبووڵکراو مەنتیقی، بۆ نەکردوون.

وۆرد زاراوەی کۆمەڵگا وەکو زاراوەیەکی گشتی بۆ ژیانی هاوبەش و وەسف کردنی نموونە پێشکەوتووەکانی یەکگرتنە کۆمەڵایەتییەکان بەکاردێنێ. پێیوایە کە دیارکردنی جیاوازی لە نێوان دەوڵەت و حکوومەت و نەتەوە، شتێکی سەرەکی نییە. ئەمەش لەوە روون دەبێتەوە کە دەڵێ: "ئەگەر هاتو هەر کەسێك نارەزایی خۆی دەربارەی بەکاربردنی وشەی(حکوومەت)دەربڕی، ناوەکە گرنگ نییە، چونکە هۆیەك نییە رێبگرێت لە گۆڕینی وشەی نەتەوە یان دەوڵەت بە وشەیەکی دیکە، بایەخپێدان و نەدانی بۆ بەکارهێنانی ئەو چەمکانەی کە وەسفی رێکخستنی سیاسیی کۆمەڵگای پێدەکات، قبووڵکراو بێت یاخود نا، ئەمە لەوەوە هاتووە کە ئەو کەسە ئەوەی پێ گرنگ نییە(٢٠).

"وۆرد" بەبەردەوامی جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە دەوڵەت و حکوومەت، بە شێوەیەکی رەها، گرنگترین سیستەمی کۆمەڵایەتین. هەروەها جەخت لە سەر بەهای چوونیەکی ئۆرگانی دەکات کە دەوڵەت بە دابینکەری ئەندامی کۆمەڵایەتی(کۆمەڵگا) دادەنێت. دەقی داهاتوو هەرچەندە رۆحی هیگڵ بە خۆوە دەگرێت، بەڵام بە گرنگترن دەق دادەنرێت کە تێگەیشتنی "وۆرد" لە چەمکی دەوڵەت دەگەیەنێت:

"...مەبەست و ئامانج لە دەوڵەت دەستەبەرکردنی خۆشگوزەرانی و سەرفرازییە بۆ کۆمەڵگاو، رووبەڕووبوونەوەی کاردانەوە نێگەتیڤەکانی تاکە. هەروەها لە رێگەی جێبەجێکردنی ئەم کارانەدا، بەمەرجێك کە لەگەڵ مەبەست و ئامانجەکانی کۆمەڵگادا

ناکۆك نەبێت، ئازادی کاری مرۆیی فەراهەم دەکات. دەوڵەت پەیوەستە بەوەی لە هەموو کارو چالاکییەکانی رەچاوی لایەنی ئەخلاقی بکات. هەروەها ئەرکی وەدەستهێنانی دەستکەوتە کۆمەڵایەتیو پیشەسازی و هونەری و، فێرکردن و ئەوچالاکییە زانستییانەی کە دەوڵەت چاودێرییان دەکات، دەکەوێتە ئەستۆی. ئا لێرەوە دەکرێ بڵێین کە هیچ دامەزراوەیەکی دیکە نییە بگاتە ئاستی دەوڵەت، بەمەش دەوڵەت گرنگترین دامەزراوەی کۆمەڵایەتیو مرۆییە"(٢١).

"وۆرد" لە بابەتی سەروەریدا Sovereignty . خۆی رووبەرووی گفتوگۆیەکی سەرەکی نەکردەوە ئازادیشی بەو هێزە پێناسە کردووە کە لە ژێر دەسەڵاتی ئارەزوودا کار دەکات(٢٢), چونکە خۆشەویستیی ئازادی لای رەگەزی مرۆیی هەمیشە غەریزی و جیهانی بووەو هەر واش دەمێنێت. هەروەها لە لایەنی تێۆرییەوە حکوومەت بە دوژمنی سەرسەختی ئازادی دادەنرێت، کەچی لە راستیداو لە میانی لێکۆڵینەوەی فایلەکانی، بە رەچاوکردنی ئەوەی هەر پاڵپەستۆیەك بۆ مرۆڤ بکرێت وای لێدەکات، بەبێ سێ و دوو سوورتر بێت لە وەدەستهێنانی ئازادی، دەردەکەوێ، دەوڵەت هاریکاری مرۆڤی کردووە کە بە ئاسانی دەستبەرداری ئازادییەکەی نەبێت. بەڵام چ جۆرە ئازادییەك؟ ئەو ئازادییەی پشت بە عەقڵ دەبەستێت نەك بە نەزانی و هەڵچوون. لەداهاتووشدا، ئازادی لەسەر بنچینەی حووکمی عەقڵو پەیوەندی مرۆڤ بەو کۆمەڵگایەی لێی دەژی، دەوەستێت و ئەوەی لەبەرچاو مرۆڤ دەبێت کە نابێ ئازادی بە هەڵوەشانەوەی کۆمەڵگا بشکێتەوە.

"وۆرد" شیکردنەوەی بۆ پارتە سیاسییەکان بە تیۆریی میکانیکای کۆمەڵایەتی بەستەوە. پرەنسیپی سەرەکیی شیکردنەوەکەی کە پەیوەستە بە ململانێی نێوان پارتە جیاجیاکاندا(هاریکاری کۆمەڵایەتییە). لەراستیدا، دژایەتی پارتێتی، جۆرێك لە هاریکاری لە نێوان هێزە خۆنەیستەکاندا دێنێتە کایەوەو، گەرەنتیی هاوپەیمانێتی ئەم هێزانە بەرەو ئامانجێك دەبات، لەوانەیە ئامانجەکەش دیارکراو یان مەبەستداریش نەبێت.

کارلێکردنی توند لە نێوان هەردوو هێزی ململانێ و خەبات دەبێتە هۆی گۆڕینی هێز بۆ وزە، وزەش بۆ دەسەلأت، ئەمیش بە نۆرەی خۆی رۆڵی لە بونیاتنانی پێکهاتە کۆمەلأیەتیو سیاسییەکان دەبێت. پاشان دوای تەواوبوونی بونیادەکانیان، هەمان ئەو فاکتەرانە دەیانگۆڕن، ئەمیش ئەو پرۆسەیەیە کە دەبێتە مایەی داهێنانی جۆرێك لە پێشکەوتن. سیستەمە سیاسییەکان بەرهەمی هاریکاریی سیاسین، هەر ئەوانیش، واتا سیستەمە سیاسییەکان، پشت بە هەیئەتە تەشریعییەکان دەبەستێت، کە یەکەکانی سەر بە پارتە سیاسییەکانیش دەگرێتەوە(٢٣).

بەهەمان شێوە، ململانێی نێوان کۆمەڵە و رەگەزەکان، دەبێتە مایەی دروستبوونی دەوڵەت، هەروەها ململانێی نێوان پارتە سیاسییەکانی ناو یەك دەوڵەت دەبێتە مایەی گۆڕینی ئەو دەوڵەتە و تەنانەت هەندێك جار پێشکەوتنی کۆمەلأیەتی وەدەست دێنی. پارتەسیاسییەکان زۆر جار گرنگی بە لایەنە پێکهاتەکان دەدەن لەسەر حیسابی لایەنەکانی دیکە، بۆ نموونە لایەنی هونەرییو، وەکو پرسی سیاسی مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات. پارتیە ئازادەکان و پارتیە پێشکەوتووخوزان لەو پارتانەن کە بەتوندی پشتگیری چالاکیی حکوومەت دەکەن، گەرچی لەهەموو پارتەکانی دیکە زیاتر پاڵپشتی ئازادی تاکە کەس دەکەن. "وۆرد" لەسەر زاری "سپنسەر"ەوە دەڵێ:چەرخی کۆیلایەتی سەرلەنوێ گەڕایەوە"، ئەمیش بە هۆی ئەوەوە کەسەرچاوەگرتن لە پرەنسیپی ئازادی کارکردن و زاڵبوونی پارتی سەرمایەداری بەسەر سیستمی سیاسییەوە، چینی دەوڵەمەندان کۆنترۆڵی چارەنووسی کۆمەڵگای کردووە. ئەم بارەش وای لە پارتە پێشکەوتووخوازەکان کرد، لە پێناو دروستکردنی هێزێکی ئامادە لە دژی کۆیلایەتیو ئیستیغلال، بانگەشەی یەکخستنی کۆششەکان بکەن.

ج–بنچینەی دەوڵەت و کۆمەڵگا و قۆناغەکانی پەرەسەندنی سیاسی:

"سمۆڵ" بە لێهاتووییەوە تێبینی ئەوەی کرد کە "وۆرد"هزری کۆمەلأیەتی خۆی گۆڕیوە، کەچی ئەم گۆڕینە زۆر درەنگ هات، واتە لە ماوەی نێوان چاپکردنی کتێبی" داینامیکای کۆمەڵناسی"و مردنی، بەلأم ئەم گۆڕینە، تیۆرییەکەی لە بارەی بنچینەی

دەوڵەت ناگرێتەوە. ئەم تیۆرییەش لە دووتوێی هەمان کتێبدا بە شیوەیەکی نادیار و بە پێچ و پەنا هاتووە، تیۆرییەکە کۆکردنەوەیەکە لە نێوان رایەکانی "هۆبز"-Hobbes- دەربارەی باری خۆڕسکی پێش قۆناغی کۆمەڵایەتی و تێگەیشتنی "رۆسۆ"-Rousseau- دەربارەی بنەمای دامەزراندنی دەوڵەت لە رێگەی تاکە بەهێزەکانەوە(٢٤).

"وۆرد" وای بۆ چووە کە پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی بە چوار قۆناغدا تێدەپەڕێت: قۆناغی یەکەم، قۆناغی سەروەری رەها-Autocratic stage-ئەو قۆناغەیە کە تیایدا تاك بە دوورەپەرێزی سیاسیو کۆمەڵایەتی ژیاوە، کە پێدەوترێت قۆناغی ناکۆمەڵایەتی. قۆناغی دووەم لە قۆناغەکانی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی، قۆناغی ئاژاوە(ئانارشی-Anarchic stage)، لەم قۆناغەدا بە هۆی زاوزێی سروشتییانەوە، قەبارەی کۆمەڵە کۆمەڵایەتییەکان گەورەبووە. ئەم کۆمەڵانە، بە ئازادی کارکردنیشەوە، لە ئازادییەکی رەهادا دەژیان، چونکە هیچ جۆرە رێکخستنێکیسیاسییان نەدەزانی. هەرچی قۆناغی سێیەمە، ئەوا قۆناغی نەتەوە یاخود هۆزە، لەم قۆناغەدا و بۆ یەکەمین جار لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، حکوومەت بە شێوە سادەکەی پەیدا بووە. هەروەها لە میانەی جەنگەکانی نێوان کۆمەڵەکاندا، کۆمەڵگا سیاسیە گەورەکان دامەزران، ئەمیش بووە هۆی پەیدابوونی قۆناغی چوارەم و کۆتایی لە قۆناغەکانی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی کە" وۆرد" ناونیشانی قۆناغی نێونەتەوەیی یان جیهانی (کۆزمۆپۆلیتان-Cosmopolitan)ی لێدەنێت، ئا لەم قۆناغەدا تاك لە کینە نێوخۆییو نەتەوەییەکان رزگار دەبێت و کامڵبوونی کۆمەڵایەتی -Social Intigration- وەدەست دێنێت کە دەوڵەتی جیهانی لێدەکەوێتەوە.

لە کتێبەکەیدا"دینامیکای کۆمەڵناسی"وۆرد" بنچینەی دەوڵەتی نیشانداوە، لەو تیۆرییەوە دەستی پێکردووە کە پەیوەستە بە سروشتی ناکۆمەڵایەتی مرۆڤی سەرەتایی. هەروەها گۆشەنیگا تەقلیدییەکەی فەیلەسووف"ئەریستۆ—Aristotle—ی رەت کردووەتەوە کە دەڵێ مرۆڤ خۆڕسکانە کۆمەڵایەتییە. کاتێك کە ئارەزووەکانی مرۆڤی سەرەتایی زۆرو هەمەجۆر بوونەو ئامرازەکانی تێرکردنیان فرە سنووردار بوون،

وایلێکردووە لە بۆشاییەکدا بژیو کێشەو ململانێ بنێتەوە،کۆمەڵگاش سیستەمێکی تایبەتی نەبووە، تا ئەو کاتەی سیستەمی سیاسی پەرەی سەندو ئەرکی کۆنترۆڵکردن‌و پاراستنی بە خۆوە گرت. پاشان بە بوونی کۆمەڵگا حکوومەتیش پەیدا بوو، بەڵام مرۆڤ، گەرچی لە دۆخێکی ئانارشی سیاسیدا دەژیا، لە پێشی ئەوان –کۆمەڵگاو حکوومەت– هەر هەبووە. حکوومەت لە ڕێگای هەندێك دەستپێشخەری تاکە کەسانەوە دامەزراوە، ئەو کەسانە بە جۆرێك زیرەك و خودانی عەقڵی سەنگین بوون، مەبستیان بووە هێزو دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی‌و سیاسی وەدەست بێنن، گوایە بۆ ئەو مەبەستە هاتوون کە لاوازەکان بپارێزن و ستەمیان لەسەر لابەرن. کەچی ئامانجی شاراوەی ئەوان فرەوانکردنی دەسەڵاتی سیاسی خۆیان بووە(٢٥). بەهۆی زۆرزانی‌و چەوساندنەوە کە ڕەگیان لە ناو دەسەڵاتی سیاسیدا داکوتاوە، مرۆڤ نەیتوانی لەو لێکەوتەو قورساییانە خۆی ڕزگار بکات کە حکوومەت بەسەریدا دەسەپێنێت. بەڵام ئەو بەدکارییانەی هاوشانی پەرسەندنی حکوومەت بوونە، دەرهاوێشتەی جێبەجێکردنی پڕەنسیپەکانی کۆنترۆڵی سیاسی نەبوون، بەڵکو بەرهەمی ئەو پڕنسیپە بووە کە حکوومەتی عەقڵانی ڕەتدەکاتەوە، ئەمیش پڕەنسیپێکە خۆدی مرۆڤ بەرجەستەی کردووە.

لە ماوەی نێوان بە چاپگەیاندنی هەردوو کتێبەکەی (داینامیکای کۆمەڵناسی)و(کۆمەڵناسی تەجریدی)، "وۆرد"ئاشنای تیۆرییەکانی"فیرجسۆن"–Furgson–"سپنسەر"–Spencer–"پاگووت"–Paggehot–"گمبلۆفیچ"-Gumplowicz–"راتزنهۆفەر"–Ratzenhofer–بووە ، هەروەها پاڵپشتی ئەو بیرۆکەیەی کردووە کە پێی وایە هەر لە بنچینەدا دەوڵەت بەهۆی پرۆسەی ململانێی نێوان کۆمەڵە کۆمەڵایەتییەکانەوەو تێکەڵاوبوون و لێکچوونەوە، هاتۆتە کایەوە. لەم بارەیەوە دەڵێ: ئەم بیرۆکەیە ڕێگەخۆشکەر بوو بۆ پەیدابوونی تیۆرییەکی زانستی تەواو دەربارەی بنچینەو پێکهاتەی ڕاستەقینەی دەوڵەت، بەمەش ئەم تیۆرییە هەموو بیروڕایە کۆنەکانی لەناو بردو بێ‌مانای کردن، هەر کارێکیش پشت بەم تیۆرییە نەبەستێت، کارێکی ڕووکەشی بێ بەهایە(٢٦).

د-شێوەکانی حکوومەت:

"وۆرد" لە چوارچێوەی پۆلینی گشتیی شێوەکانی حکوومەت، سێ چەمکی پێشنیار کردووە: ئۆتۆکراسیAutocracy، ئەریستۆکراسی AristocracyدیمۆکراسیDimocracy. پۆلینە گشتییەکەی دیمۆکراسی سێ جۆری بە خۆوە گرتووە:حکوومەتی فیزیۆکراسیPhysiocracy، حکوومەتی دەوڵەمەندەکان Plutocracy، حکوومەتی گەلsociocracy. فیزیۆکراسی ئەو جۆرە حکوومەتەیە کە بەهۆی (ئادام سمیسA Smith)وفیزۆکراسەکان و ئەوانەی بانگەشەی تاکگەراییان دەکرد وەکو"سپنسەر"و"ولیلهم همبۆلت"ەوە لە ئەوروپادا پەیدابوو و گەشەی سەند، ئەم حکوومەتە بڕیاری پرەنسیپی ئازادی کاری دا، بەڵام لەسەر بنەمای فەلسەفەیەکی سیاسیی هەڵە دامەزرا بوو.

هەرچی حکوومەتی چینی دەوڵەمەندەکانە، ئەوا درێژەپێدراو و دەسکاریکراوی حکوومەتی فیزیۆکراسییە لە سەدەی نۆزدەمدا، ئەوەبوو گەندەڵی سەرمایەداریی تەشەنەی کردبوو ، ئەم توێژە بە مەبەستی پارێزگاریکردن لە باری ستەمکاریی چینی خۆیان، فەلسەفەی تاکگەرایی سیاسییان بەکارهێنا. ئەم فەلسەفەیە، تاکەکانی کۆمەڵگای هاندا، داوا لە حکوومەت بکەن، چالاکییەکانی چڕ نەکاتەوە تاوەکو ئەم توێژە بەردەوام دەست بەسەر چالاکییە ئابوورییەکاندا بگرێ بۆ بەرژەوەندی خۆی و سامانەکانی کۆمەڵگا بۆ خۆی قۆرخ بکات. سەد ساڵەو تا هەنووکەش ئا بەمجۆرە تاك لە رێ لایداوەو بۆتە یەکێکیش لە خەسڵەتەکانی سیستەم و تیۆری سیاسی. حکوومەتی گەلیش قۆناغە مەنتیقییەکەی پەرەسەندنی سیاسییە، لە راستیدا، ئەمەیان دیمۆکراسیی راستەقینەیە. تیایدا کۆمەڵگا لە پێناو بەرژەوەندی گشتیدا حوکمڕانی دەکات و هەموو جۆرە بەرژەوەندییەکی تاکە کەسیو کۆمەڵەو پارتە سیاسییەکان، لە نێو دەبات، چونکە کۆمەڵگا لەسەریەتی ژیرو هەستیارانە رەفتار بکات، چارەنووس و بەرژەوندی خۆی دیارییکات. ئا ئەمە ئەو قۆناغەیە کە بەسەروبەندی رۆشنگەرایی(التنویر) دەناسرێت(٢٧). کۆمەڵگا لە سایەی ئەم جۆرە حوکمڕانییەدا

دەتوانێت بەخۆیدا بچێتەوە و هەموو ئە شتانەی بەژیانییەوە پەیوەستن، بەبێ ترس‌و جیاکاری و سازشکاری، راست بکاتەوەو هەولی لابردنی لەمپەرەکانی سەر رێگای بدات، بۆ پەرەپێدانی تواناکانیو پارێزگاریکردن لە بەرژەوەندییەکانی، هەموو هەولێك وەگەڕ بخات(٢٨).

هـ-ئەرکەکانی دەولەت:

"وۆرد"لە تیۆرییەکانیدا باسی ئەرك و چالاکییەکانی دەولەتی کردووە و رایەکانی"سپنسەر" دەربارەی ئازادیی کارکردنی تاك بەتوندی رەت دەکاتەوە(٢٩). لەراستیدا ، گۆشەنیگاکانی "وۆرد" لەم بارەوە، گرنگترین لایەنەکانی کۆمەلایەتی و سیاسی تێۆرییەکانی بوون و تارادەیەکی بەرچاو باوەڕهێنەر (مقنع) بوون. "وۆرد" لە بیرمەند و نووسەرەکانی دیکە بەوە جیا دەکرێتەوە کە زۆر بە توندی رەخنەی لەو لادانانە گرتووە کە لە ناو سیستەمە سیاسییە هاوچەرخەکاندا بەرجەستەن، ئەو هەمیشە جیاوازی لە نێوان دامەزراوەی حکوومەت و کارە دزێوەکانی دەکرد، هەمان ئەو کارانەی کە"وۆرد" بە بێ سنوور دەیبێزراندن، لەگەل ئەمەشدا، ئەو نائومێد نەبوو لەوەی کە حکوومەت ئامڕازێکی کاریگەرە بۆ چاکسازی کۆمەلایەتی بەمەرجێك، لەسەر بنچینەی زانستی دامەزرابێت‌و توخمە گەندەلەکان و بیرە گێلەکانی وەلاوە نابێت.

"وۆرد" چوار ئەرکی بنەڕەتی داناوە: فشار، پاراستن، دابینکردنی کەرەستەکانی خۆشگوزەرانی و چاکترکردنی باری کۆمەلگا(٣٠). لە هیچ کاتێدا ئەرکی یەکەم رەوا (الشرعیة)نەبووە، هەرچی ئەوەی دووەمە ، ئەوا ئەرکێکی گرینگە ، گەر هەندێك وازیان لە ئازاردانی هەندێکی دیکە نەهێنا. بە گوێرەی ئەرکی سێیەم ئەوا حکوومەت نابێ هەرگیز دەستبەرداری ببێ. ئەرکی چوارەمیش کە لە هەموو ئەوانی دیکە گرینگترە، ئەوە ، بە دەگمەن نەبێت، تا ئێستا جێبەجێ نەکراوە.

مەرج نییە هەموو جارێ فشاری حکوومەت بۆ هاولاتییان بە ئامانجی بەرژەوەندی ئەوان بێت، بەلکو پتر لە بەرژەوەندی چینی فەرمانڕەواو بالادەست دەبێت، بۆ ئەوەی بتوانێت بەبەردەوامی هاولاتییان بۆ بەرژەوەندی خۆی بچەوسێنێتەوە. کەوابێ کۆمەلگا

تا کەی دەستەوەستان دەوەستێت، کە نەتوانێت سنوورێك بۆ ئەم کارەی حکوومەت دابنیٚ؟ ئەم کارە پێویستی بە زیاتر ئاگاییو پەی پێبردنی کۆمەلاٚیەتی هەیە."وۆرد" پێیوایە کە ئەرکی پاراستن، ئەرکی پۆلیسە، چۆن ئەو دەتوانێت رێگە لە توند و تیژی و فرتو فێلّ بگرێت. کۆمەلگّاش ناتوانێت لەم شتانە رزگاری ببێت تەنیا بە زیاتر کردنی ئاگاییو ئیدراکی کۆمەلاٚیەتی و پەرەسەندنی بزووتنەوەی رۆشنگەریی. جا ئەرکی چاکترکردنی ژیانی تاکەکانی کۆمەلگّا، ئەوە ئەرکێکە حکوومەت ناتوانێت نەیکا.

کاتێك کە مرۆڤ لە توانایدا نەبێت، لە هەموو شوێن و کاتێکدا هەبێت، هەموو بەشو وردەکارییەکانی مەعریفە بزانێت و دەسەلاٚتی دەسەبەرکردنی تەواوی پێداویستییەکانی هەموو تاکەکانی کۆمەلگّای نەبێت، هەروەها دەکریٚ شارەزایی و هێزۆ لیهاتوویی تایبەتی نەبێت کە بتوانێت لەگەلّ پێداویستییەکانی کەسانی دیکەدا مامەلّە بکات، کەوابیٚ خۆی و سەرجەمی تاکەکانی دیکەی کۆمەلگّا پێویستییان بە ئامرازێکی رێکخراو هەیە، بتوانێت بۆ فەراهەمکردنی پێویستییەکانیان و هەلّسوڕاندنی هەموو شتە پەیوەستدارەکانی دیکەی ژیانی کۆمەلاٚیەتی، نوێنەرایەتیان بکات(٣١). هەرچەندە حکوومەت کارەکانی فشارو پاراستن و فەراهەمکردنی هۆیەکانی حەسانەوە، جێبەجیٚ دەکات، بەلاٚم، هێشتا نەیتوانیوە راستەوخۆ پێشکەوتن وەدەستبێنیٚ، لەگەلّ ئەمەشدا، بوونی حکوومەت مەرجێکی سەرەکییە بۆ وەدیهێنانی هەموو جۆرەکانی پێشکەوتن. حکوومەت دەتوانێت رەوشی کۆمەلاٚیەتی کۆمەلگّا چاکتر بکات گەر هاتوو یاسادانەرەکانی شارەزاییان لە زانستە کۆمەلاٚیەتییەکان هەبوو. بۆیە هیچ حکوومەتێك نییە کە لە سەر بنەمای زانستی دامەزرابێت، یان توانای پێشخستنی ئەدای وەزیفی خۆی بکات تەنیا ئەو کاتە نەبیٚ کە یاسادانەرەکانی(المشرعون) ئاشنای مەعریفەی زانستیی سروشتی شتەکان و شارەزای ئامرازەکانی کۆنترۆلّکردنی هێزە کۆمەلاٚیەتییەکان بن. بە هەمان رێگە کە سروشتناس دەتوانیٚ لە رێی مەعریفەی زانستی و چۆنێتی کۆنترۆلّکردنی یاساکانەوە بۆ خزمەتکردنی تەکنۆلۆژیا، بەکاریان بهێنیٚ(٣٢). "وۆرد" وەکو ئامرازێکی کاریگەر بۆ وەدیهێنانی پێشکەوتن لە کۆمەلگّادا وەسفی

حکوومەت دەکات، لە داکۆکیکردنیدا لە حکوومەت، بە پلەی یەکەم پشت ئەستوورە بە جیاکردنەوەی حکوومەتی وشیار و دروست، لەو کارە لادەرانەی کە لە رابوردوودا کردوونی یان لە ئایندەدا ئەنجامیان دەدا، هەروەها بنچینەی بوونی حکوومەت دەگەڕێنێتەوە بۆ دیاردەکانی چەوسانەوە کە لە کۆمەڵگادا باون و فەرمانڕەوایان چەسپاندوویانن. حکوومەتی عەقلانی، ئەوحکوومەتەیە کە کار لە پێناوی بەرژەوەندی گشتی و خزمەتکردنی ئەو زۆرینە خەڵکەی کۆمەڵگادا دەکات کە نازانن کەسانی دیکە بچەوسێننەوەو کۆنترۆڵی بەرژەوەندییەکانیان بکەن بەو پێیە دەبێ حکوومەت بە چاوی توێژەر چۆن دەڕوانێتە بابەتی لێکۆڵینەوەکەی، بەو چاوە تەماشای هاوڵاتییانی خۆی بکات و دەبێ هاوڵاتییانیش وکو گەورەیەك کە بەرژەوەندیەکانیان دەپارێزێت لە حکوومەت بڕوانن. هەروەها دەبێ حکوومەت بەبەردەوامی دام و دەزگا ئیدارییەکانی خۆی پاکژ بکاتەوە، ئەوانیش(دامو دەزگا ئیدارییەکان) دەبێ ئەوەیان لە بەرچاو بێت، کە بوونیان لە پێناو خزمەتکردنی خەڵکی دیکەدایە، بۆیە دەبێ بزانن قورسایی رێز گرتن لەئەرکەکانیان دەکەوێتە ئەستۆیان. حکوومەتی نموونەیی ئەو حکوومەتەیە کە بە پێی توانای خۆی، هەوڵدەدات مەودای نێوان خۆی و هاوڵاتییانی کەم بکاتەوەو، دەبێ ئەوە لەبەچاو بگرێت کە ئەو تەنیا ئامرازی خزمەتکردنی گەلەو، گەل خۆی سەرچاوەی دەسەلاتە. بۆیە، بۆ ئەوەی خۆی لە پلەیەکی باڵای کامڵبوون راگرێت، دەبێ ئەو هەلە بۆ هاوڵاتیان بڕەخسێنی کە سروشتی شتەکان بزانن و جێگای متمانەیان بێتو تواناکانی بەڕێوەبردنێکی نموونەییان تێدا برەوپێبدا.

لە وتارێکدا بە ناونیشانی(هزرە هەڵەکانی حکوومەت)، "وۆرد" ئەنجامە نەرێنییەکانی نەتوانینی جیاوازی لە نێوان پڕەنسیپە دروستەکان و جێبەجێکردنی کردەییان لە لایەن حکوومەتەوەی، پیشاندا. رووخانی متمانەی خەڵکی بە حکوومەت لە دەوری حووکمی ئیستبدادیدا، کاریگەریی گەورەی خۆی هەبوو، بەلام، دیموکراسیبوونی حکوومەتی ئێستا، ئەو گومانەو هەڵوێستە هەڵەکانی لە دژی ئاراستە و کۆنترۆڵی سیاسی، لابرد. ئەوە بوو ئەم هەڵوێستانە ببون بە هۆی بەشدارینەکردنی زۆر کەس لە

ژیانی گشتی، هەروەها بیرۆکەی ئامانجی راستەقینەی حکوومەتی تێکداو زۆری لە پارتە سیاسییەکان لە دژی حکوومەت بە بانگەشەی بێ سەروبەری، هاندا ، ئەمەیش بە هۆی کاری نابەجێی سەرکردە سیاسییەکانەوە، حکوومەتی خستە حاڵەتێکی وا کەس ئیرەیی پێ نەباو، دواتر حکوومەت نەیتوانی ئەرکی پاراستن جێبەجێ بکات.

دەبێ ئەم هزرە هەڵانە دەربارەی حکوومەت لابرێن، هەروەها دەبێ گەل لە راستیی چەمکی حکوومەت بگاو، هەنگاوی پێویست بۆ لابردنی ئەو زوڵمە بنێو(ئەگەر هەبوو) بەکاری بهێنی بۆ بەرژەوەندی ئەوان(٣٣). لەسەر ئەم بۆچوونانە کە زۆربەی کۆمەڵناسەکان پاڵپشتیان دەکردن، رەخنەی توند لە وۆرد گیرا، سپنسەرو، سمنەرو، جاك نۆفیکۆف، بەم بۆچوونانە هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدابوون کە زیان بە حکوومەتەکان بگەیەنن، هەنووکە بەکارهێنانی کۆمەڵگاو سامانەکانی بە باشترین شێواز وادەخوازێ کە حکوومەت دەخاڵەت بکات، هاوکات تاکەکانی کۆمەڵگاش بە جیاوازی ئاستەکانیانەوە پێویستییان بە پاراستنە لە لایەن حکوومەتەوە.

پرەنسیپە سەرەکییەکانی کۆمەڵناسی لای "وۆرد" ئەو تیۆرییانەی تێدایە کە پەیوەستن بە چارەسەرکردنی گرفتە کۆمەڵایەتییەکانەوە لە رێگەی چالاکیی کاری خزمەتگوزاری حکوومەتەوە. بە واتایەکی دیکە، "وۆرد" حکوومەت بەو ئامرازە سەرەکییە دادەنێ کە ئەرکی چارەسەرکردنی ئەم گرفتانەی لە ئەستۆدابێت. هەروەها پێی وایە حکوومەت بەرپرسیارە لە پرۆسە کۆمەڵایەتیسەکان هەر عەقڵی ئەویشە کە دەبێ رووبەرووی پێویستیەکانی کۆمەڵگا ببێتەوە و تا رادەیەکی زۆر بەکاری عەقڵی بەرامبەر ئەندامی کۆمەڵایەتی دەیشوبهێنێ، نەبوونی پەی پێبردنی ئاگایی (الادراك الواعی) لای دەزگاکانی حکوومەت و ، لاوازی چالاکییەکانی، وامان لێدەکات کە باوەڕ بێنین، حکوومەت، رۆژێك لە رۆژان نەیتوانیوە بەڵگەی راستگۆیی و پێگەیشتویی پەیپێبردنی خۆی، بێنێتەوە. کە ئاستی گشتیی هوشیاری کۆمەڵایەتی(الوعی الاجتماعی)پەرەدەستێنێ، ئەوا بە شێوەیەکی رێژەییش لە بەرزبوونەوەی ئاستی مەعریفیی بەرپرسەکانی ئیدارەی حکوومەتدا، رەنگ دەداتەوە (٣٤).

لە کتێبی(فاکتەرە دەروونییەکانی مەدەنیەت)(٣٥) دا"وۆرد" جەخت لەسەر بوونی هەندێك مەرجی بنچینەیی دەکات بۆ ئەوەی حکوومەت بتوانێت رووبەڕووی پێویستییەکانی تاکەکانی کۆمەڵگا ببێتەوە، دەکاتەوە، لەوان، کۆمەڵناسەکان یاسا دابێنێن، یان هیچ نەبێت، یاسادانەرەکان(المشرعون) هاوکارییان بکەن و حکوومەت خۆی لەو یاسایانەی ئێستا رزگار بکات کە پڕیانە لە ناکۆکیو، کۆتاییش بێنی بە شێوازەکانی جێبەجێکردنیان. " وۆرد" پێی وایە ئەمە تەنیا لە رێگەی دامەزراندنی سیستمی(لیژنە)ەوە دەبێتو، رەوایەتی (شرعیە) بەشداریکرندنی دانانی یاساکانیان پێبدرێت و لەم کارەدا، دەبێ حکوومەت هاوکارییان بکاتو هەموو داتاو سەرژمێرییەکان کە بۆ دانانو داڕشتنی یاسا پێویستن، دابین بکات (٣٦).

لە زۆربەی بیروبۆچوونەکانی "وۆرد" کە لە دووتوێی تیۆریو چەمکە سیاسییەکانیدا هاتوون، کاریگەریی کۆمەڵناس (ئۆگست کۆمت)ی پێوە دیارە. "وۆرد" بۆ سەرچاوەی داتاو زانیاری، بە تەواوەتی پشتی بە کۆمەڵناسی بەستووە، بەو پێیەی کە سەرچاوەی سەرەکین بۆ دامەزراندنو پەرەپێدانی حکوومەت، لەسەر بنەما زانستییەکان. ئەو پێی وایە، دەبێ دانەرانی یاسا کۆمەڵناس بن و بۆ شارەزابوون پێویستە رابهێنرێن، هەر وەکو چۆن، لە دەورانی سیستەمی وەزعیدا، کەنیسە، پێش ئەوەی ئەرك بسپێرێ بە پیاوانی ئایینی و قەشەکان، رایدەهێنان و ئامادەی دەکردن. بڵاوبوونەوی مەعریفەو شارەزایی لە بواری کۆمەڵناسیدا بەر لە دەسپێکی هەر چالاکییەکی بەرهەمهێنەری تایبەت بە تاکەکانی کۆمەڵگاو، پاڵپشت بۆ پرۆسەی چاکسازی کۆمەڵایەتی، کارێکی زۆر گرینگە. بۆیە دەبێ ئەو کەسانەی یاسا دادەنێن شارەزاییەکی تەواویان دەربارەی بنەماو ئاراستەکردن و شێوازەکانی کۆنترۆڵکردنی هێزە کۆمەڵایەتییەکان، هەبێت. لەم سەروبەندەداو بە زمانێکی سادەو بێ پێچ و پەنا، "وۆرد" پاڵپشتێکی بەهێزی حکوومەت و بەرنامەکانی پلانی کۆمەڵایەتی بووە کە کۆمەڵناسان بە تێرو تەسەلی وزانستانە لێیکۆڵیونەتەوە. بەڵام ، بۆ بەدبەختی "وۆرد" دەڵێ خودی مەعریفەی زانستی هێشتا نەگەیشتۆتە قۆناغی پەرەسەندن و کامڵبوون.

چونکە ئەم مەعریفەیە تا ساڵی ١٩٠٣ز لە ئاستی پەرەسەندنی زانستە فیزیاو کیمیاییەکانی سەدەی پانزەیەم دەرنەچووە، هەڵبەت ئەم ئاستەش پشت بەستووە بە پەرەسەندنی سیستمی فێرکردن.

کە"وۆرد" گفتوگۆ لە بارەی بابەتی فێرکرن و ئەرکە کۆمەڵایەتییەکانی کردووە، جەختی لەسەر ئەوە کردووە کە ئەگەر هاتو لە سروشتی هێزە کۆمەڵایەتییەکان و رێگەگەلی کۆنترۆڵکردنی تێگەیشتین، ئەوا دەکرێ دروستانە، ئاراستە بکرێن. بایەخی فێرکردن لەوەدایە بوارێکی فروان و روانینێکی راستەقینەی ژیان و پەیوەندی بە سروشت و کۆمەڵگاوە، بە خاوەنەکەی دەبەخشێت. پێویستە دەوڵەت بڕیاری سیستەمی خوێندنی پاراو بەم جۆرە زانیارییانە بداتو چاودێری بەڕێوەبردنی بکا. لەم بڕگەیەدا "وۆرد" کورتەیەك دەربارەی گرفتە کۆمەڵایەتییەکان و رۆڵی فێرکردن دەخاتە روو:

" ئایا ئێمە ناچارین لێگەڕێین سیستەمی فێرکردن هەروەکو چۆن سیستمە کۆمەڵایەتییە بۆماوەکەمان، بەبێ هیچ پلانێك، خۆرسکانە روو دەدات، ئاوا روو بدات؟یان ناچارین لێگەڕێین ملکەچی بارودۆخی سروشتی بێت، یان وەکو بابەتێکی گرینگ و سەرچاوەیەکی مرۆیی چەشنی سەرچاوە سروشتییەکانی دیکە کە مرۆڤ ژیرانە مامەڵەی لەتەکدا دەکاتو بۆ بەرژەوەندی خۆی وەکاریان دێنێ، مامەڵەی لەگەڵدا بکەین و بیکەین بە هێزێکی دەسکردی مرۆڤ کە لە هەموو بەرهەم و سەرچاوە سروشتییەکانی دیکە، سەرکەوتوو تر بێت...؟" (٣٧).

کاتێك کە چاو بەم سیستەمە جیهانییەی فێرکردن دەخشێنینەوەو سەر لە نوێ هەڵیدەسەنگێنین و لە چواچێوە راستەکەی خۆی دایدەنێین، ئەوکات حکوومەت دەتوانێت کاروبارەکانی زانستییانە بەڕیوە بەرێت و دەکەوێتە بارێکەوە، بە یاساو رێسای مەنتیقی قبووڵکراو، راستەوخۆ پێشکەوتن دەستەبەر بکا. ئەمەیش بە شێوەیەکی ئەرێنی لەسەر داهێنانی کۆمەڵایەتی رەنگ دەداتەوە، هانی تاکەکانی

کۆمەڵگا دەدات کە دروستکارو کردەوە بکەنو، لە بەرژەوەندی گشتیدا بن، بەو جۆرەش دەتوانن خۆبگونجێنن و، هەموو ئەو یاسا هەڵانەی ئێستا چاك بکەنەوە.

"وۆرد" پێیوایە کە یاسای دروست ئەوانەن کە حەزو ئارەزوو ئاواتیان تێدایە بەو پێیەی ئەمانە هێزە بزوێنەرەکانی کۆمەڵگان.ئەمانە کۆمەڵگە بەرەو خێر یان بەرەو شەڕو خراپەکاری دەبەن. دەبێ ئەم یاسایانە فشاری توندی لەسەر ئەو هێزە کۆمەڵایەتییانە نەبێت، بەڵکو بەرەو رێگەی دروستیان ببات. بە تێڕوانینێکی دەروونزانیی دینامیکی دەتوانین بڵێین حکوومەت، بە جۆرێك لە عەقڵانیەت، دەتوانێ ئەم هێزانە قاڵ بکات و جڵەویان بگرێ.

پێویستە فەرمانڕەوای چاوەڕوانکراو، هەر وەکو چۆن، زانایانی زانستە پڕاکتیکەکان کار دەکەن بۆ سوود وەرگرتن لە وزەی ماتریالیانەی سروشت و کۆنترۆلکردنی، ئەویش ئەم هێزانە بەکار بهێنێ و ئاراستەیان بکات. لەم برگەیەدا "وۆرد" پوختەی خەسڵەتە بنچینەییەکانی ئەو سیستەمە سیاسییە پێشکەشدەکات کە لەسەر یاسای دروست دامەزراوە، هەروەهاکورتەیەکی فەلسەفە کۆمەڵایەتییەکەشی روون دەکاتەوە:"یاسا دانەر پێویستی بەوە دەبێت هەندێك بنەما دابنێت کە بتوانێت ئەو هێزانەی لە کۆمەڵگادا هەوڵی دووبەرەکیی‌و ئاژاوەنانەوە دەدەن، لەناو بەرێت، هەروەها دەبێ پاڵپشتی ئەو هێزانە بکات کە بەبێ ئەوەی ئامانج و بەرژەوەندی تایبەتییان هەبێت، کار بۆ چاکسازی کۆمەڵگا دەکەن. هەروەها دەبێ یاساکان لەگەڵ ئەرکەکانی حکوومەتدا، رێکبکەون، بۆ ئەوەی حکوومەت بتوانێ بەرەنگاری هێزە نەیارەکان ببێتەوەو بوار و کەش و هەوایەکی وا بدۆزێتەوە کە لە رێیەوە چۆنێتی کارکردنی خۆی بەو جۆرە چاك بکات کە خواستەکانی هاوڵاتییان لە دەستەبەرکردنی خزمەتگوزاری، پەرەسەندوو ئاسان جێبەجێ بکات. بەمەش کۆمەڵگا بۆ یەکەمین جار بە تەواوەتی پەی بە بەرژەوەندی و ئامانجەکانی خۆی دەبات بەو مەرجە کە ئەم ئامانجو بەرژەوەندییانە لەسەر حسابی ئازادی یان زیانی ماددی و مەعنەوی نەبن. خۆ ئەگەر هاتو لەسەرەتادا زیان هەبوو،ئەوە نابێ لە لانی کەم تێپەڕێت، کە دەکرێ وەکو جۆرێك قوربانیی لە پێناوی

وەدیهێنانی ئەو ئامانج و بەرژەوەندییانە، تەماشا بکرێت. هەروەها کاتێك کە حکوومەت لە کارایی ئەم هێزە کۆمەڵایەتییانە دڵنیا بوو، ئەوە نابێ بەوەندە بوەستێت کە بیانپارێزێت، بەڵکو بەمەبەستی چڕکردنەوەی پلەی کاریگەریو چالاکیان، دەبێ پاڵپشتیان بکات. هەروەها دەبێ حکومەت دڵنیا بێت کە هەموو تاکەکانی کۆمەڵ تارادەیەکی باش ئاشناو شارەزای کاروباری دەوڵەتن، پێویستە پێشکەوتن ئامانجێکی گشتی بێت، تێیدا هەموو هێزە کۆمەڵایەتیە ئەکتیڤەکان، حکومەت، دەوڵەت، وەکوو یەك، یەکتر تەواو بکەن. " وۆرد" جەخت دەکاتەوە کە لە ئایندەی دووردا و لەگەڵ پێشکەوتنی مەعریفەو زانستو هزری مرۆییو هەڵکشانی ئاستی پەی پێبردنو هوشیاری لای تاکەکان، دەوڵەتو حکومەت نامێنێ. لێرەدا سەرنج دەدەین کە "وۆرد" بەخۆی ناکۆکە چونکە ئەو پێشتر جەختی لەسەر ئەوە بوو کە دەبێ حکومەت هەبێو، تاکەکانی کۆمەڵگەش پێویستیان پێیەتی بۆ ئەوەی ئەو کارانە بکات کە ئەمان ناتوانن بیکەن(٣٨).

سێیەم:

پوختەی هزری کۆمەڵایەتیی"وۆرد":

بۆ کورتکردنەوەی بەشدارییەکانی "وۆرد" دەکرێ بڵێین:

١-"وۆرد" هەوڵیدا چەمکەکانی زانستە سروشتییەکان و ئەوانەی زانستە کۆمەڵایەتییەکان پێکەوە ببەستێتەوە.

٢-وەکو یەکەمین کۆمەڵناس دوای سەروبەندی ماوەی داروینیزم، جەختی لەسەر جیاوازیی نێوان پەرەسەندنی بایۆلۆژی و پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی، کردەوە، کە دەکرێ دووەمینیان لە رووی کۆمەڵایەتیو هزرییەوە، کۆنترۆڵ بکرێت.

٣-بە روونی جیاوازی لە نێوان پەرەسەندنی ئۆرگانیو پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی کردووە.

٤-پاڵپشتی دامەزراندنی دەوڵەت و دەستێوەردانی حکوومەتی کردووە لە دانانی بەرنامەکانی پلان و رۆڵ و گرنگیی فێرکردنی دووپات کردۆتەوە.

٥- باوك، پاڵپشتێکی بەهێز بووە بۆ ئەنجامدانی توێژینەوە کۆمەڵایەتییەکانو، بە بزووتنەوە یان رەوتێکی داناوە، کە هاوکاری پەرەسەندنی کۆمەڵگاو وەدیهێنانی پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی دەکات.

٦-یەکەمین کەس بوو هەستی کۆمەڵایەتی بەرامبەر بە فێرکردن ورووژاند، وەکو زەروورەتێکی پێوست بۆ هەموو تاکەکانی کۆمەڵگاو نەوەکانی داهاتوو.

٧- گرنگیی یاسا کۆمەڵایەتییەکان و ئامادەکردنی داتای پێویستی دووپات کردووەتەوە کە بنەمان بۆ چاکترکردنی رەوشی کۆمەڵایەتی، تەنانەت بۆ گەیشتنیش بە شار یان دەوڵەتی یۆتۆپی لە رێگەی پەرەسەندنی سروشتییانەی هەنگاو بەهەنگاو٣٩.

NOTES

1-Dynamic Sociology(2 vols.New York,1883)The Psychic Factors of Civilzation(Boston,1903),The Outlines of Sociology(New York,1898),puresociology(New York,1903)Applied Sociology(Boston,1904) His pure sociology appeared in a reduced and clarified from in J.Q Dealey and L.F.Ward,Textbookof Sociology(New Yoork, 1905).Wards minor works and notes of his majpr contributions are brought together in his"mental autobiography",Glimpeses of the Cosmo (8vols.,New York, 1913).

Of these works, Dynamic Sociology is the best extended exposition of his whole social philosophy, a brieferand clearer presenentation of whicg is to be found in the second part of his Outlines of Sociology. Pure sociology is the authoritative exposition of his sociological system , which again, is more clerly presented in Dealey and Wards Textbook of Sociology. His social psychology> is best brought together in PSYCHIC Factors of Civilization, while his Applied Sociology is the classic exposition of his conception of social Telesis.

His Pure Sociology is reviewed by H H Bawden in American Journal of Sosiology, IX , (1903-4), 408-15, is criticized in detail by A W .Small,American Journal of Sociology, IX ,(1903-4), 404-7,567-75,703-7, and is critically analyzed by J.M .Gillete in American Journal of Sociology, XX (1914-15), 31-67.

Estimations of Wards significane for sociology by eminent sociologists appear in American Aristotle (New York,1939). There is a well-selected anthology of Eards sociological writings in Clement Wood, the Substance of the sociology of Lester.F.Ward: A Personal Sketch (New York, 1930).

2-His academic career was limited to lectures at several university summer-school sessions and six years (1906-12) as professor of sociology at Brown Univercity. For

the formative experiences in Wards life see B.J.Stern, Young Wards Diary (New York, 1935).
3-Pure Sociology, P.15.
4-Ibid.,pp.3,431.
5-Ibid.,p.79.
6-Ibid.,p.171.
7-Ibid.,161.
8-Ibid.,pp.115-19.
9-Ibid.,pp.119-35.
10-Ibid.,pp.97,99 ff.,124 ff.,142,467 ff.
11-Ibid.,pp.175ff.
12-Ibid.,pp.221ff.
13- Ibid.,p.,261.
14-Ibid.,pp.296 ff.,336-41,345.
15-Ibid.,pp.463 ff.
16-Ibid.,p.551.
17-Ibid.,pp.573-75, Dynamic Sociology, vol.II, chap.Xix, Applied Sociology, passim. With this outline of Wards sociology compare his own summary in Preface of his Dynamic sociology.
18-Cf.a.w.Small, American Journal of Sociology, XXI (1915-16), 752, F.H. Giddings, Loc.Cit. It is hardly necessary to point out that this is essentially a contradiction of Spencers thesis it constitutes the chif difference between the social philosophy of the tow men who were to sociology what Niebuhr and Ranke were to history and Tuurgot and Adam Smith to economics.
19a-pure sociology, p.91.
20-Psychic Factors od Civilization, p.297. Cf. Pure Sociology, p.188, where, in opposition to the conventional view, he argues that the institution of government by society required and produced the state.
21-Pure sociology, p.555.
22-Dynamic Sociology, II, 233.
23-ward, "the sociology of Political Parties", American Journal of Sociology, XIV (Journal, 1908), 440-41.
24-As expressed in Rousseaus Famous Second Discourse. For Wards own frank admission of the archaic and erroneous of his earliest theory of the state see his "Sociology and the State", Amerecan Journal of sociology, XVI (March, 1910), 679-80.
25-Dynamic Sociology, II, 224. This tendency of the few to dominate in political control has been scientifically analized by F.H.Giddings, who designates it as the principle of "protocracy" (see his Responsible State{Boston, 1918}, pp.19 ff.)
26-Ward, American Journal of Sociology, VII (1901-2), 762, cf. also ibid., XV (1909-10), 679-80, Pure Sociology, pp.204 ff. as Ward agrees entirely with Gumplowicz and Ratzenhofer upon the subject of the origin of the state, it will not be necessary repeat his version of there doctrine. In addition to the reference to Pure Sociology, wards interpretation of the Gumplowicz-Ratzenhofer theory of the origion of the state is best summarized in American Journal of Sociolog, X (1904-5),

643-53. and Publications of the American Economic Association (3d ser., 1904), V, No. 2, 187 ff. The criticisms which can be directed agnanist this grup-sruggle origio of the stae are best formulated by J. Novicow in his La Crtique de Darwinisme social (Pari, 1910), and E.C. Hayes, An Introduction to the study of sociology (Philadelohia, 1915) pp. 538 ff.

27- The Psycgic Factors of Civilization, p. 311, introductory note.

28- Ibid., p, 327.

29. See, in Particular, his "professor Sumners Social Classes", in G glimpses of the Cosmos, II, 301-5, and "The Plitical Ethics of Herbert Spencer", ibid., V, 38-66.

30- Dynamic Sociology, II, 212,217, 231.

31- Ibid., pp. 241-42.

32- Ibid., pp. 245-50., Pure Sociology, pp. 568-69, Outlines of Sociology, pp. 187-89, Psychic Factors of Civilization, pp. 309-12. Ward, then, essentially adopoted the doctrine of plato and Comte that prefect government could come only when society and government were controlled and directed by sociologists.

33- Dynamic Sociology, II, 243.

34- Outlines of Sociology, pp. 187-89, 268-76, Pure sociology, p. 565, and Psychic Factors of Civilization, p. 297.

35- pp. 309-12.

36- Cf. Wards article on "The Way of Scintific Law-making" (1877), reprinted in Glimpses of Cosmos, II, 168-71. This is one of the earliest and clearest statements of the value of statistics in scientific legislation and antedated by five years Jeovons classic expotion of this subject in his The State in Relation to Labour (London, 1909), pp. 121 ff., 132 ff.

37- Dynamic Sociology, II, 632-33, cf. also applied Sociology, passim. Wards best brief statement of the sociological significance of education is to be found in his address, "Education and Progress", in Glimpses of the cosmos, VI, 333-40. See also E.P.Kimball, Sociology and Education (New York, 1932).

38. dynamic Sociology, II, 249-50.

39- For further authoritative material on Wards sigfieance in social scince see J.Q. Dealey, "Lester Frank Ward", in H.W. Odum (ed.), American Masters of Social Scince (New York, 1927), chap. iii.